

UZROČNA VEZA KOD UGOVORNE ODGOVORNOSTI

Apstrakt

U radu se uzročna veza kod ugovorne odgovornost za naknadu štete, analizira se uzročna se veza kod naknade štete, odnos ugovorne i vanugovorne odgovornosti i uzročne veze, adekvatnu uzročnu vezu, odnos uzročne veze i nastale posljedice, odnos između uzročne veze i predvidljivosti i to da li je uzročna veza vezana za predvidljivost ili je obrnuto tj. predvidljivost za uzročnu vezu, odnos uzročne veze i više sile, odnos uzročne veze sa neposrednom i posrednom štetom.

Ključne riječi: Naknada štete, ugovorna odgovornost, uzročna veza, predvidljivost, neposredna i posredna šteta, viša sila.

Uvod

Da bi se mogla osnovati odgovornost za štetu, mora između štetne radnje i štete postojati uzročna veza, uzročnost. Kad bi se odgovornost za štetu odredila bez uzročnosti, prekinula bi se veza između odgovornosti i njene baze, nestalo bi pravnog osnova odgovornosti i niko ne bi znao, kad će za neku štetu odgovarati, a kada neće. Ustvari, nestalo bi opšte sigurnosti iz društvenog kretanja. Kad bi svaka posljedica imala samo jedan uzrok, ne bi bio potreban neki poseban pojam uzročnosti. Međutim, pojedina posljedica ima cijeli niz uzroka, vidljivih, a mnogo puta i nevidljivih, koji se bezgranično nadovezuju jedan na drugi u prostornom i vremenskom kontinuitetu. Svi ti uzroci ne mogu se podjednako upotrijebiti kod odgovornosti za štetu, a ponekad nije upotrebljiv i nijedan od prirodnih uzroka. Kad bi se uzimao u obzir svaki pojedini uzrok, odgovaralo bi se za svaku uzročnost, za svaku radnju, pa i za onu, za koju po društvenom mišljenju ni bi trebalo odgovarati.¹⁾

Prema preovlađajućem shvatanju domaćih sudova u posljednjih nekoliko decenija kauzalna veza razmatra se u okvirima teorije adekvatne uzročnosti. Prema teoriji adekvatne uzročnosti, uzrokom štete može se smatrati samo onaj događaj čijem redovnom dejstvu odgovara šteta o kojoj je riječ: uzrok je samo onaj prethodni događaj koji je prema redovnom toku stvari i prema životnom iskustvu podesan da izazove konkretnu štetnu posledicu.²⁾

* Artan Kurti, advokat u Podgorici, e-mail: artankurti.ul@gmail.com

1) Mihajlo Vuković - Obvezno pravo, uvod, odgovornost za štetu i ostale vanugovorne obaveze, Knjiga I, školska knjiga Zagreb 1956. godine, strana 142-143.

2) Marija Karanikić Mirić - Obligaciono pravo, Službeni glasnik, Beo-grad, 2024. godine, strana 532.

Česić ističe, da se uzročna veza ni u kom slučaju ne pretpostavlja, nego treba dokazati postojanje između štetne radnje i štete koja mora biti neprekinuta. Upravo uloga je suda, da utvrdi koji je najadekvatniji razlog između preduzete štetne radnje i nastale posledice, a to je onaj koji redovno dovodi do određene štetne posljedice.³⁾

Sa izloženim stavom nismo saglasni, jer kod objektivne odgovornosti za naknadu štete položaj oštećenog je olakšan, a shodno odredbi člana 168. Zakona o obligacionim odnosima Crne Gore postoji pretpostavka uzročnosti, tako da se smatra da šteta potiče od opasne stvari ili opasne djelatnosti, osim ako se ne dokaže da su one bile uzrok štete. Stoga, ne stoji argumentacija da ni u kom slučaju nema pretpostavke uzročnosti.

Postavlja se pitanje, da li se pretpostavlja ugovorna odgovornost ili se uzročna veza između preduzete radnje i nastale posledice dokazuje kod ugovorne odgovornosti i na koga je teret dokazivanja?

Salma ističe, da kod ugovorne odgovornosti se pretpostavlja da je šteta nastala iz nepravilnog ili neblagovremenog izvršenja, ali prezumpcija uzročnosti ni ovdje nije apsolutna, već samo relativna, uz dopuštanje dokazivanja suprotnog.⁴⁾

Sa druge strane se navodi, da odgovornost dužnika koji nije uredno ispunio ugovornu obavezu se pretpostavlja i da se to pravilo odnosi na „obične“, a ne na „teže“ slučajeve odgovornosti. Zbog toga, povjerilac mora da dokaže da dužnik namjerno ili iz krajnje nepažnje nije ispunio ugovornu obavezu, ako želi da dužnika onemogući u korišćenju prigovora ograničenja odgovornosti na predvidljivu štetu.⁵⁾

Bikić ističe, da postojanje obične nepažnje se pretpostavlja. S druge strane, dužnik može dokazati da u vrijeme zaključenja ugovora nije mogao niti je morao predvidjeti nastupanje konkretne štete zbog povrede ugovora (neispunjenja, zakašnjenja ili neurednog ispunjenja obaveze), tj. dužnik treba dokazati da je nastala šteta u vrijeme zaključenja ugovora bila nepredvidiva.⁶⁾

Na tom polju se postavlja pitanje, prema kojem kriterijumu treba procjenjivati da li je dužnik morao predvidjeti da će nastupiti određena šteta, da li treba primijeniti konkretni ili apstraktni kriterijum i da li je predvidljivost ili nepredvidljivost razlog za ispitivanje uzročne veze kod ugovorne odgovornosti?

Konkretni kriterijum se odnosi na okolnost da li je dužnik morao prema redovnom toku stvari predvidjeti da će nastupiti određena vrsta štete u slučaju povrede ugovora, i tu se procjenjuje svojstvo i mogućnost konkretnog

3) Zlatko Česić - Komentar zakona o obveznim odnosima, Posebni dio, Glava IX Izvanugovorni obvezni odnosi, Knjiga treća, Libertin naklada, Rijeka 2021. godine, strana 5.

4) Jožef Salma - Obligaciono pravo, šesto izdanje, Pravni fakultet u Novom Sadu, 2005. godine, strana 531.

5) Ivica Jankovec u Komentar zakona o obligacionim odnosima, redaktor pro.dr. Slobodan Perović, Knjiga I, Savremena administracija, 1995. godine, strana 616.

6) Abedin Bikić- Naknada štete, Univerzitet Pravnog fakulteta u Sarajevu, 2010. godine, strana 163.

dužnika, dok apstraktni kriterijum se odnosi na pažnju koja se u pravnom promjetu zahtijeva od prosječnog dužnika u istim ili sličnim okolnostima.

Literatura zastupa stav, da treba prihvatiti apstraktni kriterijum, jer ako se u nekom slučaju postavi pitanje da li je dužnik morao predvidjeti da će nastupiti određena vrsta štete ukoliko bude prekršio ugovor, odgovor treba da zavisi od toga da li bi takvu štetu predvideo prosječni dužnik u istim ili sličnim okolnostima. Ako bi prosječni dužnik u istim ili sličnim situacijama mogao predvidjeti štetu koja se stvarno dogodila, dužnik se ne bi mogao pozivati na to da on, prema svom saznanju i sposobnostima, nastupjelu štetu nije mogao predvidjeti. Pri tome se polazi od standarda pažnje dobrog domaćina, odnosno dobrog privrednika, a u određenim situacijama čak i od standarda pažnje dobrog stručnjaka.⁷⁾

Vrhovni sud Srbije u odluci Rev.br.2899/07 od 05.03.2008. godine je jasno ukazao:

„Predvidljiva je ona šteta za koju je dužnik u času zaključenja ugovora znao ili morao znati da će nastupiti ako ugovornu obavezu ne bude ispunio onako kako ona glasi.

Kriterijum procene i utvrđenja predvidljivosti je apstraktni a ne konkretan, pa sud predvidljivost treba da utvrđuje i procenjuje kao pravni standard koja se odnosi na pažnju koji se u pravnom prometu zahteva od prosječnog dužnika, a ne od svojstva i mogućnosti konkretnog dužnika.

Takav zaključak je u skladu sa načelom ugovornog prava sadržanog u članu 18. ZOO koji sadrži princip da su u ponašanju i izvršenju obaveza i ostvarivanju prava stranke dužne da postupaju sa pažnjom koja se u pravnom prometu zahteva u odnosu na odgovarajuću vrstu obligacionih odnosa (pažnja dobrog privrednika u trgovačkim poslovima i pažnja dobrog domaćina kod ostalih ugovora).

Odgovornost za prouzrokovanu štetu se ne može proširiti na prekomerne posledice i dužnik ne može odgovarati za sumnjive posledice neizvršenja, odnosno zadocnjenja u ispunjenju ugovorne obaveze”.

Prednji stav potvrđuje tezu, da predvidljivost se cijeni kroz uzročnu vezu, jer upravo situaciju da li bi takvu štetu predvidio prosječni dužnik u istim ili sličnim okolnostima, treba cijiniti kroz uzrok nastanka štete, dok uzročna veza postoji ako je uzrok štete prema običnom toku stvari i prema životnom iskustvu bio podoban da izazove nastalu posledicu. Stoga, bez uzročne veze, ne može se utvrditi uzrok predvidljivosti ili nepredvidljivosti nastanka štete.

Naime, da se predvidljivost cijeni kroz uzročnu vezu objasnila je Marija Karanikić Mirić na sledeći način:

„Predvidljivost štete je relevantan faktor prilikom utvrđivanja adekvatnosti uzročne veze između pogrešne radnje i štete, tako i prilikom procene da li je štetnik postupio na način na koji je trebalo da postupi. Sudovi kvalifikuju ponašanje određenog štetnika kao adekvatan uzrok štete koju je pretrpio oštećenik jedino ako se štetna posledica štetnikovog postupka mogla predvideti u vreme kada je štetnik postupao. Za razliku od verovatnoće na-

7) Ilica Jankovec - Ugovorna odgovornost, Poslovna politika, Beograd, 1993. godine, strana 351.

*stupanja štetne posledice, predvidljivost štete se ne može izraziti u procentima-štetna posledica jeste ili nije predvidljiva“.*⁸⁾

Predvidljivost štete, kao faktor koji je značajan za procjenu adekvatnosti uzročne veze, relevantna je prilikom odlučivanja o štetnikovoj odgovornosti, a ponekad i prilikom odlučivanja o obimu te odgovornosti.⁹⁾

Kod ugovorne odgovornosti dužnik je u obavezi da nadoknadi samo onu štetu čiji je uzrok baš povreda ugovora, a ne neki drugi događaj ili pojava koji se nekako upleo u lanac uzroka i posledica koji je povredu ugovora tek započela. Zbog toga sud, da bi utvrdio pravno relevantan uzrok štete, mora da ide još jedan korak dalje u ispitivanju uzročnosti i utvrdi da li je baš povreda ugovora na koju ukazuje povjerilac direktno uzrokovala štetu ili je tome više doprinio neki drugi uzrok.¹⁰⁾

Vrhovni sud Crne Gore u presudi Rev. I P. br. 51/16 od 16.02.2017. godine ističe:

“Po nalaženju ovog suda pretpostavka o mogućnosti ostvarivanja dobiti ne može biti osnov da se ostvari naknada štete zbog izgubljene dobiti. Takav dobitak ne može se pretpostaviti samo na osnovu procjene o visini troškova izgradnje objekata i procijenjene cijene prodaje. Obim naknade štete u vidu izmakle dobiti ne može se zasnivati na pretpostavljenoj mogućnosti ostvarenja dobiti, već na realnim pokazateljima iskazanim u poslovanju oštećenog u prethodnom periodu koji bi ukazivali da se radi o dobitku koji se mogao očekivati prema redovnom toku stvari ili prema posebnim okolnostima da nije bilo štetne radnje. Između štetne radnje i štete u vidu izmakle koristi mora postojati uzročna veza, a postojanje te uzročne veze mora dokazati stranka koja zahtijeva naknadu štete. Imajući u vidu rezultate prethodnog poslovanja prvotuženog, te rezultate raspravljanja, nema osnova za zaključak da je, i pod pretpostavkom da je tužilac neosnovano zadržao za sebe novac ostvaren kupoprodajom stanova, da to predstavlja isključivi razlog zbog kojeg nije realizovana izgradnja stanova u Djenovićima. Osim toga, tužilac je na račun prvotuženog uplatio 550.140 funti, kojim sredstvima je prvotuženi mogao raspolagati, a koja sredstva nijesu uzeta u obzir kao sredstva kojima se mogla finansirati izgradnja objekata u Djenovićima”.

Dakle, iz presude Vrhovnog suda Crne Gore proizilazi, da između štetne radnje i štete u vidu izmakle koristi mora postojati uzročna veza, a postojanje te uzročne veze mora dokazati stranka koja zahtijeva naknadu štete. Tužilac kao povjerilac uvijek dokazuje običnu štetu i izmaklu korist koja je nastala kao posledica povrede ugovora, dok je na dužniku teret dokazivanja

8) Marija Karanikić Mirić - Krivica kao osnov deliktne odgovornosti u građanskom pravu, Pravni fakultet u Beogradu, 2009. godine, strana 248-249.

9) H.L.A. Hart nad Tony Honore, Causation and the Law, Second Edition, Clarendon Press, Oxford 1990. godine, strana 85, navedeno prema Marija Karanikić Mirić- Krivica kao osnov deliktne odgovornosti u građanskom pravu, Pravni fakultet u Beogradu, 2009. godine, strana 248, fusnota 625.

10) Katarina Jovičić, Slobodan Vukadinović - Neizvršenje ugovora, odgovornost i naknada štete, Institut za uporedno pravo monografija 197, Beograd 2023. godine, strana 154.

da on nije mogao da predvidi štetu u vrijeme zaključenja ugovora, jer je ista nastala van redovnog toka stvari.

U literaturi se zastupa stav, da ugovorna uzročnost ne obuhvata odgovornost za posledice koje stoje za neizvršenje ili nepravilno izvršenje u slučajnoj ili vrlo udaljenoj vezi.¹¹⁾

Takođe, u literaturi se navodi, ako dužnik dokaže da je u ispunjavanju obaveze u svemu postupao zahtevanom pažnjom (npr. kao dobar privrednik), ali ne uspe da dokaže uzrok njene povrede (tzv. nepoznat uzrok štete), ostaje odgovoran. On ostaje odgovoran, jer je dokazivanje (utvrđivanje) uzroka štete uslov za obaranje pretpostavke njegove krivice. Ako je ne obori, smatra se krivim i obaveznim da štetu naknadi. Znači ekonomski gledano, u ugovornoj odgovornosti dužnik snosi rizik štete od nepoznatog uzroka.¹²⁾

Pogrešno je stanovište, da kod ugovorne odgovornosti dužnik mora da dokaže okolnosti koje su uzrokovale štetu. Treba praviti razliku između štete, štetnje radnje i uzročne veze, jer uvijek štetu i štetnu radnju dokazuje povjerilac kao oštećeni iz ugovornog odnosa, dok uzročna veza je uvijek pretpostavka odgovornosti za štetu. Ako nema uzročne veze između preduzete radnje i nastale posledice onda nema ni odgovornosti štetnika. Obrnuto, šteta i štetna radnja mogu postojati, ali da nema uzročne veze između preduzete radnje i nastale posledice, odnosno da uzročna veza nije adekvatna, tipična sa stanovišta redovnog toka stvari i životnog iskustva.

Uzročna veza nije vezana za predvidljivost, ali obrnuto predvidljivost je vezana za uzročnu vezu, jer upravo kroz uzrok se i određuje predvidljivost. Povjerilac uopšte ne treba da dokazuje, da li je dužnik morao da predvidi da će nastupiti štetna posljedica prilikom zaključenja ugovora, nego dužnik je taj koji treba da dokazuje da je šteta nastala van redovnog toka stvari, odnosno da je ista bila nepredvidljiva prema životnom iskustvu.

Ne slažemo se sa stanovištem, da povjerilac treba da dokaže, da je dužnik morao da predvidi štetu prilikom zaključenja ugovora¹³⁾. Dužnik, treba da ističe da nije morao u vrijeme zaključenja ugovora da predvidi nastanak štete kao moguću posledicu povrede ugovora, s obzirom na činjenice koje su mu tada bile ili morale biti poznate, običnu štetu i izmaklu korist čije naknade povjerilac traži. Postoji pretpostavka predvidljivosti, a nepredvidljivost, uvijek dokazuje dužnik iz ugovornog odnosa.

Međutim, sa druge strane kod drugog dijela ograničenja ugovorne odgovornosti na predvidljivu štetu, koja se odnosi na slučajeve u kojima je dužnik znao i za neke posebne okolnosti, usled kojih će, ako ne bude uredno

11) Hans - Jurgens Meyer, Rule of foresseeable damage (Die Haftungsbegrenzungsprinzip für vertragliche Schadenersatzansprüche in Common Law), Diss, München, Regensburg, 1986. godine, strana 2, navedeno prema Jožef Salma- Obligaciono pravo, šesto izdanje, Pravni fakultet u Novom Sadu, 2005. godine, strana 531, fusnota 1794.

12) Nebojša Jovanović, Vuk Radović i Mirjana Radović - Trgovinsko pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, drugo izdanje, Beograd 2021. godine strana 116.

13) Dobrosav Mitrović u Komentaru ZOO-a, Savremena administracija Beograd 1983. godine, drugo izdanje, Knjiga I, strana 935.

izvršio obavezu, nastupiti za povjerioca veća šteta od one koje bi inače nastupila po redovnom toku stvari, u takvoj situaciji teret dokazivanja da je dužnik za takve posebne okolnosti znao leži na povjerioca.¹⁴⁾

Dakle, postoje dvije situacije predvidljivosti: jedna koju je dužnik znao ili morao znati da će nastupiti šteta ako ugovornu obavezu ne bude ispunio onako kako ona glasi i u toj situaciji adekvatnost uzročne se cijeni po objektivnim kriterijumima i teret dokazivanja je na dužnika da nije morao da predvidi štetu, i druga koja se odnosi na slučajeve u kojima je dužnik znao i za neke posebne okolnosti, usled kojih će, ako ne bude uredno izvršio obavezu, nastupiti za povjerioca veća šteta od one koje bi inače nastupila po redovnom toku stvari, koja se cijeni po subjektivnom kriterijumu i teret dokazivanja je na povjerioca.

Upravo, prednje dodatno ukazuje, na značaj uzročne veze kada je u pitanju predvidljivost ili nepredvidljivost štete, jer u prvoj situaciji kada dužnik nije morao predvidjeti da će nastupiti šteta, radi se o običnoj nepažnji koja se pretpostavlja, dok u drugom slučaju kada se naknada štete odnosi zbog povrede ugovora usljed prevare, namjernog ispunjenja ili krajnje nepažnje nema pretpostavke predvidljivosti, niti je u takvoj situaciji predvidljivost relevantna, nego istu dokazuje povjerilac.

Naime, u postupku utvrđivanja štetnikove odgovornosti sud ne ispituje šta je uzrok štete koju je pretrpeo oštećenik, već da li se ponašanje određenog lica može smatrati uzrokom štete za potrebe utvrđivanja njegove odgovornosti. U tom smislu pravna uzročnost je svrhovita: ona služi kao kriterijum za pripisivanje odgovornosti, to jest kao sledstvo za preraspodelu imovinskih posledica štetnog događaja.¹⁵⁾

U prvom redu sud bi trebao da ispituje uzročnu vezu, pa onda predvidljivost. Ako nema uzročne veze, predvidljivost je bez značaja. Međutim, predvidljivost nije samo pitanje obima štete, jer ako dužnik uspije da dokaže da nije morao da predvidi da će nastupiti šteta, onda kod njega nema odgovornosti, a uzročna veza upravo je pretpostavka odgovornosti za naknadu štetu.

Jankovec smatra, da postoji adekvatna uzročna veza između povrede ugovora i nastupele štete ako je šteta koja se desila normalna posledica onakve povrede ugovora kakvu je izvršio dužnik. Adekvatna uzročna veza postoji ako je uzrok štete (povreda ugovora kad se postavlja pitanje ugovorne odgovornosti) prema običnom toku stvari i prema životnom iskustvu bio podesean da izazove nastalu posledicu. Obrnuto, uzročna veza nije adekvatna ako je šteta nastupila u vezi sa povredom ugovora, ali jedino zbog specifičnih i potpuno neočekivanih okolnosti o kojima po redovnom toku stvari ne treba voditi računa.¹⁶⁾

14) Ivica Jankovec u Komentar zakona o obligacionim odnosima, redaktor prof. dr Slobodan Perović, Knjiga I, Savremena administracija, 1995. godine, strana 612-613.

15) Marija Karanikić Mirić - Krivica kao osnov deliktne odgovornosti u građanskom pravu, Pravni fakultet u Beogradu, 2009. godine, strana 225.

16) Ivica Jankovec - Ugovorna odgovornost, Poslovna politika, Beograd, 1993. godine, strana 38.

Postavlja se pitanje odnosa uzročne veze i više sile?

Među uzrocima koji su doveli do određene štetne posljedice mora biti ljudska radnja. Ljudska radnja podrazumijeva uz aktivitet i propust. Ako pri nastupu nekog štetnog događaja koincidiraju kao uzroci ljudska radnja i prirodni događaj, uzima se u obzir samo ljudska radnja. Ako djeluje više uzroka, a svi potiču od ljudske radnje, kao uzrok uzima se ona koja je štetnom uspjehu najbliža i za određeni štetni uspjeh tipična.¹⁷⁾

Uzročna veza nije adekvatna ako je konkretna štetnikova radnja samo zahvaljujući nekim posebnim, nepredvidljivim okolnostima mogla da izazove štetu kakvu je pretrpeo oštećenik. U takvim slučajevima, nepredvidljivost okolnosti koje su bile neophodne da bi štetna radnja izazvala štete može da ima značaj više sile.¹⁸⁾

Takođe, postavlja se pitanje da li radnja oštećenog ili trećeg lica potpadaju pod pojam više sile ili prekidaju uzročnu vezu između preduzete radnje i nastale štete?

U literaturi se navodi, da radnji oštećenog ili trećeg lica treba, ako su za to ispunjeni zakonski uslovi (nemogućnost predviđanja radnje oštećenog, odnosno nemogućnost izbjegavanja i otklanjanja posljedica radnje oštećenog od strane odgovornog lica), dati značaj okolnosti koji dovode do prekida uzročne veze ili drugačije rečeno, postaviti pitanje, da li su radnja oštećenoga ili trećeg lica koju štetnik nije mogao predvidjeti, odnosno čije posljedice nije mogao izbjeći ili otkloniti- prekinule uzročnu vezu između postupka štetnika kao uzroka i nastale štete kao posljedice.¹⁹⁾

U tom pravcu dolazimo do pitanja da li radnja trećeg lica predstavlja posrednu ili neposrednu štetu i postoji li kriterijum podjele na neposredne i posredne štete?

Jankovec smatra, da kriterijum za podjelu na neposredne i posredne štete je uzročna veza. Neposredna šteta zbog povrede ugovora je takva šteta čiji je neposredni uzrok povreda ugovora. Takvu štetu je dužnik obavezan da naknadi. Posredna šteta zbog povrede ugovora je ona šteta koja u uzročno-posledičnom lancu događaja stoji u vezi sa povredom ugovora, ali je ta veza slaba, labava, daleka, da se ne može smatrati da je povreda ugovora uzrok štete. Takvu štetu ne možemo pripisati povredi ugovora i dužnik neće morati da je naknadi.²⁰⁾

Sa druge strane s pravom se ističe, da šteta koju će povjerilac pretrpjeti plaćanjem ugovorne kazne svom povjeriocu proistekla iz neke druge okolnosti, ne možemo je smatrati posrednom štetom zbog povrede ugovora od strane dužnika, jer je obaveza povjerioca da svom povjeriocu plati ugovornu

17) Ustavni sud Republike Hrvatske U-III-49/2008 od 24.06.2008. godine, navedeno prema Ivica Crnić- Zakon o obveznim odnosima, peto izdanje, Organizator Zagreb 2012. godine, strana 1117-1118.

18) Marija Karanikić Mirić - Obligaciono pravo, Službeni glasnik, Beograd, 2024. godine, strana 533.

19) Slobodan Stanišić - Obligaciono pravo, Knjiga III, Panevropski Univerzitet, Banja Luka 2019. godine, strana 438.

20) Ivica Jankovec - Ugovorna odgovornost, Poslovna politika, Beograd, 1993. godine, strana 39.

kaznu nastupila je kao neposredna posledica povrede ugovora od strane dužnika.²¹⁾

Dakle, treba smatrati da je neposredna šteta ona šteta koja je neposredno proizašla iz povrede ugovora. To je šteta koju je prema redovnom toku stvari trebalo očekivati kao posledicu onakve povrede ugovora kakva se desila. Nema nikakvog drugog događaja koji bi mogao biti uzrok štete. Obratno, ako je jedna šteta suviše uzročno udaljena od povrede ugovora, ako između povrede ugovora i nastupele štete postoje i druge okolnosti koje su uticale na nastanak štete, takvu štetu treba smatrati posrednom. Stoga, test pitanja treba da bude: da li je određena šteta normalna posledica one vrste povrede ugovora koja se desila? Ako je odgovor na ovo pitanje potvrđan, u pitanju je neposredna šteta; inače treba smatrati da se dogodila posredna šteta.²²⁾

Prema literaturi između štetne radnje i štete nije dovoljna prirodna uzročnost, nego treba postojati i pravna uzročnost. U pogledu pitanja koji je od mogućih uzroka odlučujući, najprihvatljivijom se smatra, tzv. adekvatna teorija uzročnosti, pa se među različitim događajima koji se mogu smatrati uzrokom nastale posljedice, kao uzrok se uzima samo onaj koji je tipičan, a tipičan je onaj koji redovno dovodi do određene štetne posljedice. Između njega i štete uzročna veza treba biti neprekinuta. Drugim riječima, kada je povreda ugovora tipičan uzrok koji redovno dovodi do štete i kada je uzročna veza neprekinuta, pretpostavka odgovornosti za štetu koja se sastoji u postojanju uzročne veze je ispunjena i postoji odgovornost za svaku štetu koju je štetna radnja prouzročila, bilo da se ona opisuje kao posredna ili neposredna. Uzročna veza i predvidljivost štete ne treba miješati i poistovjećivati. Kako je uzročna veza pretpostavka odgovornosti za štetu, a predvidljivost nužna za određivanje obima štete, nikako se ne može reći da uzročna veza ne postoji, ako dužnik posljedice nije niti mogao predvidjeti u vrijeme sklapanja ugovora.²³⁾

Takođe u literaturi se navodi, da postoji razlika između uzročnosti i predvidljivosti. Uzročnost određuje kauzalnu vezu između događaja i štete, dok pravilo predvidljivosti konačno ograničava odgovornost dužnika na određenu mjeru. Da li je neka šteta bila predvidljiva ili ne je pitanje koje se postavlja, po pravilu za indirektno odnosno posredne štete. Predvidljivost, nije sama po sebi dovoljan kriterijum za ustanovljenje uzročno- posljedične veze između povrede ugovora i štete, zato što direktna šteta nekada može biti nepredvidiva, kao što i indirektna može biti predvidiva.²⁴⁾

Sa izloženim stavovima nismo saglasni iz sledećih razloga:

Kao što smo naveli, uzročna veza je kriterij za podjelu na neposrednu i posrednu štetu. Neposredna šteta je prouzrokovana povredom ugovora, a posredna šteta je u uzročno-posljedičnom lancu događaja u vezi sa povredom ugovora i ne smatra se da je povreda ugovora uzrok štete. Dužnik takvu štetu

21) Ibid, strana 40.

22) Ibid, strana 40.

23) Zvonimir Slakoper - Trgovačko ugovorno pravo, Posljedice povrede ugovora, Novi Informator, Zagreb, 2024. godine, strana 442.

24) Katarina Jovičić, Slobodan Vukadinović - Neizvršenje ugovora, odgovornost i naknada štete, Institut za uporedno pravo monografija 197, Beograd 2023. godine, strana 156.

nije dužan da naknadi. Često je posredna šteta istovremeno i nepredvidljiva šteta, a za štete koje nisu se mogle predvidjeti, dužnik prema članu 273 stav 1 ZOO ne odgovatra.²⁵⁾

Obrazloženje za ograničenje odgovornosti dužnika u slučaju povrede ugovora na predvidljivu štetu može se naći u pravilima o uzročnosti. Dužnik mora povjeriocu naknaditi onu štetu koja je nastala zbog toga što ugovor nije uredno ispunjen. Naknađuje se samo ona šteta koja je nastupila kao posljedica povrede ugovora. Štete za koje se može smatrati da stoje u nekoj vezi sa povredom ugovora, ali koje imaju i neki drugi uzrok, tako da ih po teoriji adekvatne uzročnosti ne možemo smatrati posledicama povrede ugovora, dužnik nije obavezan da naknadi.²⁶⁾

Nije slučajno zakonodavac kod predvidljivosti štete koristio termin „*morao je*“, a ne „*mogao je*“, jer upravo termin „*morao je*“ obavezuje, dok termin „*mogao je*“, ne obavezuje, nego daje mogućnost, a takođe „*morao je*“ ukazuje na nužnost predvidljivosti štete prilikom zaključenja ugovora, inače štetnik kao dužnik ne bi zaključio ugovor. Stoga, kod predvidljivosti, ne treba postaviti pitanje, da li je dužnik „*mogao*“, da predvidi štete, nego da li je „*morao*“, jer ako je „*mogao*“, onda je imao izbora, a ukoliko je „*morao*“, onda nije imao izbora.

Dakle, predvidljive ili nepredvidljive mogu biti samo neposredne štete, a ne i posredne, pa nismo saglasni da indirektna ili posredna šteta mora biti predvidljiva, jer upravo ZOO koristi jezičku formulaciju „*morao je*“, inače bi koristio formulaciju „*mogao je*“, i u takvoj situaciji bi se predvidljivost cijnila prema svojstvima konkretnog dužnika, a ne prema prosječnom licu u istim ili sličnim okolnostima. Upravo tu dolazimo do toga, da se indirektna ili posredna šteta bi mogla da se naknadi ako bi se šteta izazvala usled prevare, namjere, ili krajnje nepažnje i tu je predvidljivost irelevantna. To opet dokazuje, da smo opet na terenu uzročnosti.

U tom pravcu ukazujemo, da i Vrhovni sud Hrvatske u odluci Rev. br. 562/13-3 od 19.03.2014. godine je u jednom slučaju zauzeo stav u kojem je naveo „*da ne postoji uzročno-posljedična veza, jer dužnik nije mogao predvidjeti da će vjerovnik (povjerilac) pretrpjeti štetu*“.

Prof. Stanišić smatra, da razlikovanje na neposrednu i posrednu štetu nije od nekog naročitog značaja za praksu, utoliko prije što je u ZOO usvojen princip potpune naknade.²⁷⁾

Sa izloženim stavom nismo saglasni, jer kod ugovorne odgovornosti da bi se naknadila cjelokupna šteta, ista mora biti prouzrokovana namjerno, grubom nepažnjom ili prevarom, koji oblici odgovornosti se ne pretpostavljaju, već teret dokazivanja je na povjerioca, pa upravo tu dolazi do izražaja i predvidljivost ili nepredvidljivost štete koja prethodno zavisi od uzročne veze između preduzete radnje i nastale štete.

25) Jakov Radišić - Imovinska odgovornost i njen doseg, Beograd 1979. godine, strana 28.

26) Ivica Jankovec u Komentar zakona o obligacionim odnosima, redaktor pro.dr. Slobodan Perović, Knjiga I, Savremena administracija, 1995. godine, strana 611-612.

27) Slobodan Stanišić - Obligaciono pravo, Knjiga III, Panevropski Univerzitet, Banja Luka 2019. godine, strana 146.

Uzročna veza nije adekvatna ako je konkretna štetnikova radnja samo zahvaljujući nekim posebnim, nepredvidljivim okolnostima mogla da izazove štetu kakvu je pretrpio oštećenik. U takvim slučajevima, nepredvidljivost okolnosti koje su bile neophodne da bi štetna radnja izazvala štetu može da ima značaj više sile.²⁸⁾

Dakle, iz izloženih stavova smatramo da pitanje predvidljivosti ili nepredvidljivosti predstavlja pitanje uzročnosti kod ugovorne odgovornosti, jer odgovornost dužnika za predvidljivu štetu se pretpostavlja, povjerilac, kao oštećeni, neće morati dokazati postojanje obične nepažnje dužnika, već će dužnik kao štetnik, želi li se osloboditi odgovornosti, morati dokazati okolnosti koje obaraju pretpostavku postojanja obične nepažnje, kako bi eliminisao predvidljivost štete, odnosno ako dužnik dokaže da štetu nije mogao predvidjeti, onda nema ni obične nepažnje, što upućuje na zaključak da se obična nepažnja utvrđuje kroz predvidljivost štete, pa upravo u toj situaciji utvrđuje se uzročna veza između obične nepažnje i predvidljivosti štete.

Naime, kod ugovorne odgovornosti Zakon o obligacionim odnosima nije definisao pojam predvidljivosti, niti zakon određuje na koji način se ista utvrđuje. Upravo kroz insititut uzročne veze se utvrđuje, da li prema redovnom toku stvari, zdravom razumu ili životnom iskustvu štetnik mogao da predvidi nastupanje ugovorne odgovornosti, posebno što predvidljivost štete se procjenjuje prema apstraktnom kriterijumu te se predviđanje štete neće procjenjivati prema konkretnom dužniku, njegovim svojstvima i mogućnostima, nego prema predviđanju štete prosječnog dužnika u istim ili sličnim okolnostima, polazeći od pažnje dobrog domaćina, dobrog privrednika, ili dobrog stručnjaka.

Stoga u situaciji kada dužnik nije mogao predvidjeti štetu on ne bi mogao odgovarati za nepredvidljivu štetu, jer predvidljivost određuje da li je šteta neposredna ili posredna, dok su posredne štete obično nepredvidljive. Predvidljivost i visina štete su dvije odvojene radnje, jer teško koji štetnik bi mogao prilikom zaključenja ugovora da predvidi koja će visina štete nastupiti, jedino bi štetnik morao i bio bi dužan da predvidi štetne posljedice koje mogu nastupiti, dok visinu štete nije dužan da predvidi. Ukoliko bi se tražilo od dužnika da predvidi visinu štete, onda se predvidljivost ne bi ocijenila prilikom zaključenja ugovora, nego u vrijeme nastanka štete ili neki drugi trenutak.

Saglasni smo sa stanovištem, da se predvidljivost štete po prirodi stvari cijeni naknadno, ex post facto, to jest onda kada je šteta već nastala i da sudovi utvrđuju nekadašnju predvidljivost one štete koja se već ostvarila.²⁹⁾ Lo-

28) Marija Karanikić Mirić - Obligationo pravo, Službeni glasnik, Beograd, 2024. godine, strana 533.

29) Marija Karanikić Mirić - Obligationo pravo, Službeni glasnik, Beograd, 2024. godine, strana 733. Ista autorica u monografiji "Objektivna odgovornost za štetu", Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu 2015. godine, u strani 215-216 je navela, da predvidljivost bi se mogla ocijeniti tek kada bi se stvorila obaveza, a to bi eventualno moglo da bude samo vrijeme kada je oštećenik inicirao zaključenje ugovora, to jest kada je odgovorno lice primilo njegovu ponudu ili poziv na ponudu.

gična posledica toga jeste, što se predvidljivost ili nepredvidljivost cijeni tek nakon što šteta nastaje, a ne i prije toga, jer ako štete nema, onda nema ni ugovorne odgovornosti, pa samim tim pitanje predvidljivosti ili nepredvidljivosti postaje bespredmetno.

Takođe, obim naknade štete i visina štete su dvije odvojene radnje, jer i kada bi štetnik izvršio štetu namjerno, krajnjom nepažnjom ili prevarom ni tada oštećenik ne bi mogao znati visinu štete, nego bi svakako štetnik kao dužnik naknadio cjelokupnu štetu koja bi se morala utvrditi. Stoga, kod predvidljivosti ne utvrđuje se i ne ocjenjuje se obim štete, već da li je dužnik mogao da predvidi nastanak štete, koja je nastala kao posledica povrede ugovora.

Pojam uzročnosti u pravu stoga se neizbježno dodiruje ili čak preklapa s pojmovima kao što su skrivljeno ponašanje predvidljivosti posledice, razumno očekivanje, redovan tok stvari i životno iskustvo.³⁰⁾

Dakle, različite su vrste uzročnosti kod ugovorne i vanugovorne odgovornosti za naknadu štetu, jer kod vanugovorne odgovornosti ne postoji pravilo o ograničenju odgovornosti na predvidljivu štetu, i uopšte se ne utvrđuje da li je dužnik u času zaključenja predvidio ili morao predvidjeti štetu, dok se kod ugovorne odgovornosti predvidljivost cijeni kroz uzročnu vezu.

Z a k l j u č a k

Uzročna veza razmatra se u okvirima teorije adekvatne uzročnosti. Prema teoriji adekvatne uzročnosti, uzrokom štete može se smatrati samo onaj događaj čijem redovnom dejstvu odgovara šteta o kojoj je riječ: uzrok je samo onaj prethodni događaj koji je prema redovnom toku stvari i prema životnom iskustvu podesan da izazove konkretnu štetnu posledicu.

Kod ugovorne odgovornosti se predvidljivost štete pretpostavlja, dok je na dužniku teret dokazivanja da nije mogao da predvidi nastanak štete.

Naime, postoje dvije situacije predvidljivosti: jedna koju je dužnik znao ili morao znati da će nastupiti šteta ako ugovornu obavezu ne bude ispunio onako kako ona glasi i u toj situaciji adekvatnost uzročne se cijeni po objektivnim kriterijumima i teret dokazivanja je na dužnika da nije morao da predvidi štetu, i druga koja se odnosi na slučajeve u kojima je dužnik znao i za neke posebne okolnosti, usled kojih će, ako ne bude uredno izvršio obavezu, nastupiti za povjerioca veća šteta od one koje bi inače nastupila po redovnom toku stvari, koja se cijeni po subjektivnom kriterijumu i teret dokazivanja je na povjerioca.

Predvidljivost se cijeni kroz uzročnu vezu, jer upravo situaciju da li bi takvu štetu predvidio prosječni dužnik u istim ili sličnim okolnostima, treba cijiniti kroz uzrok nastanka štete, dok uzročna veza postoji ako je uzrok štete prema običnom toku stvari i prema životnom iskustvu bio podoban da izazove nastalu posledicu. Stoga, bez uzročne veze, ne može se utvrditi uzrok predvidljivosti ili nepredvidljivosti nastanka štete.

30) Christian von Bar, *The Common European Law of Torts*, O.U.P., Oxford - New York 2000, 461, navedeno prema Marija Karanikić Mirić - *Obligaciono pravo*, Službeni glasnik, Beograd, 2024. godine, strana 531.

Uzročna veza nije vezana za predvidljivost, ali obrnuto predvidljivost je vezana za uzročnu vezu, jer upravo kroz uzrok se i određuje predvidljivost. Povjerilac uopšte ne treba da dokazuje, da li je dužnik morao da predvidi da će nastupiti štetna posljedica prilikom zaključenja ugovora, nego dužnik je taj koji treba da dokazuje da je šteta nastala van redovnog toka stvari, odnosno da je ista bila nepredvidljiva prema životnom iskustvu.

U prvom redu sud bi trebao da ispituje uzročnu vezu, pa onda predvidljivost. Ako nema uzročne veze, predvidljivost je bez značaja.

Uzročna veza je kriterij za podjelu na neposrednu i posrednu štetu. Neposredna šteta je prouzrokovana povredom ugovora, a posredna šteta je u uzročno-posledičnom lancu događaja u vezi sa povredom ugovora i ne smatra se da je povreda ugovora uzrok štete. Dužnik takvu štetu nije dužan da naknadi. Često je posredna šteta istovremeno i nepredvidljiva šteta, a za štete koje nisu se mogle predvidjeti, dužnik prema članu 273. stav 1. ZOO ne odgovatra.

Predvidljive ili nepredvidljive mogu biti samo neposredne štete, a ne i posredne, pa nismo saglasni da indirektna ili posredna šteta mora biti predvidljiva, jer upravo ZOO koristi jezičku formulaciju „morao je“, inače bi koristio formulaciju „mogao je“, i u takvoj situaciji bi se predvidljivost cijenila prema svojstvima konkretnog dužnika, a ne prema prosječnom licu u istim ili sličnim okolnostima.

Dakle kao što je naprijed navedeno, različite su vrste uzročnosti kod ugovorne i vanugovorne odgovornosti za naknadu štetu, jer kod vanugovorne odgovornosti ne postoji pravilo o ograničenju odgovornosti na predvidljivu štetu, i uopšte se ne utvrđuje da li je dužnik u času zaključenja predvidio ili morao predvidjeti štetu, dok se kod ugovorne odgovornosti predvidljivost cijenjena kroz uzročnu vezu.

CAUSAL RELATIONSHIP IN CONTRACTUAL LIABILITY

Abstract

The paper analyzes the causal relationship in contractual liability for damages, analyzes the causal relationship in compensation for damages, the relationship between contractual and non-contractual liability and causality, adequate causality, the relationship between causality and resulting consequences, the relationship between causality and foreseeability, and whether causality is related to foreseeability or vice versa, i.e. foreseeability for causation, relationship of causation and force majeure, relationship of causation with direct and indirect damage.

Key words: *Damage compensation, contractual liability, causation, foreseeability, direct and indirect damages, force majeure.*